

Wyrok z dnia 12 maja 2005 r., V CK 588/04

Przesłanka przedstawienia do zapłaty weksla własnego z klauzulą "bez protestu" jest spełniona także wtedy, gdy w terminie określonym w art. 38 ust. 1 ustawy z dnia 28 kwietnia 1936 r. – Prawo wekslowe (Dz.U. Nr 37, poz. 282) nie zastano w lokalu, o którym mowa w art. 87 ust. 1 Pr.weksl., wystawcy weksla własnego ani jego pełnomocnika lub nie udało się odnaleźć tego lokalu w miejscu płatności weksla.

Sędzia SN Marian Kocon (przewodniczący)

Sędzia SN Zbigniew Kwaśniewski

Sędzia SN Kazimierz Zawada (sprawozdawca)

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa "P.G.W.", sp. z o.o. w W. przeciwko Annie K. i Krzysztofowi K. o zapłatę, po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 12 maja 2005 r. kasacji strony powodowej od wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 8 kwietnia 2004 r.

oddalił kasację.

Uzasadnienie

"P.G.W.", spółka z o.o. w W. domagała się w postępowaniu nakazowym zasądzenia solidarnie od Agnieszki K., Marka K., Anny K. i Krzysztofa K. kwoty 40 000 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 15 sierpnia 2002 r.

Sąd Okręgowy po rozpoznaniu zarzutów Anny K. i Krzysztofa K. wyrokiem z 28 października 2003 r. uchylił uwzględniający powództwo nakaz zapłaty z dnia 29 października 2002 r. w stosunku do Anny K. oraz Krzysztofa K. i oddalił powództwo. Podstawę wyroku stanowiły następujące ustalenia faktyczne.

Agnieszka K. pożyczyła od Anny K. i Krzysztofa K. 20 000 zł. Dla zabezpieczenia pożyczki wręczyła im weksel *in blanco*, podpisany przez nią w charakterze wystawcy, i przez jej męża Marka K. w charakterze poręczyciela. Mimo kilkakrotnych wezwań pożyczkodawców, Agnieszka K. pożyczki nie zwróciła. Anna

K. i Krzysztof K. po znalezieniu w prasie ogłoszenia "P.G.W." udali się w dniu 13 sierpnia 2002 r. do wskazanego w ogłoszeniu lokalu. Tam pod dyktando prezesa zarządu "P.G.W." wypełnili weksel na kwotę 40 000 zł. Nadali mu cechy weksła własnego płatnego na ich rzecz w dniu 14 sierpnia 2002 r. Jako miejsce wystawienia weksła i miejsce płatności wskazali W., a jako datę wystawienia weksła – dzień 15 listopada 2001 r. Następnie zamieścili na odwrocie weksła klauzulę: „ustępujemy bez kosztów na zlecenie »P.G.W.«, sp. z o.o. w W. Anna K., Krzysztof K.”. Klauzula ta pozostawała w związku z podpisaną przez Annę K. i Krzysztofa K. z "P.G.W." „umową kupna-sprzedaży”, datowaną na 23 sierpnia 2002 r. Według wspomnianej umowy, „sprzedający przenosi własność tego weksła na kupującego w drodze przeniesienia praw z weksła przez indos własnościowy z klauzulą »bez kosztów«, ze skutkami z prawa wekslowego”. Cenę sprzedaży weksła strony określiły na kwotę 20 000 zł, płatną „w całości przez kupującego przelewem w terminie do 27 sierpnia 2002 r. na rachunek bankowy sprzedającego”. Pismem z dnia 15 sierpnia 2002 r. "P.G.W." wezwała Agnieszkę K. i Marka K. do zapłaty sumy wekslowej w terminie trzech dni. Podobne pismo w dniu 20 sierpnia 2002 r. skierowała do Anny i Krzysztofa K., informując ich zarazem o odmowie zapłaty weksła przez Agnieszkę K. Uzgodnionej z Anną K. i Krzysztofem K. ceny nabycia weksła "P.G.W." nie zapłaciła.

W ocenie Sądu Okręgowego, dołączony do pozwu weksel nie uzasadniał uwzględnienia powództwa wobec Anny i Krzysztofa K. Przestanką ich odpowiedzialności wekslowej jako indosantów było przedstawienie weksła przez "P.G.W." do zapłaty w terminie płatności Agnieszce K. jako wystawcy. Klauzula „bez kosztów” zwalniała od protestu z powodu odmowy zapłaty weksła, ale już nie od przedstawienia weksła do zapłaty. W sprawie natomiast nie ma podstaw do przyjęcia, że "P.G.W." przedstawiła weksel do zapłaty wystawcy, czyli Agnieszce K., w terminie. Wyjaśnienia w tym względzie Jerzego H., prezesa zarządu "P.G.W.", nie są wiarygodne.

Sąd Apelacyjny oddalił apelację strony powodowej. Podzielił ustalenia i oceny Sądu Okręgowego oraz dodał, że były także podstawy do przyjęcia nadużycia prawa przez stronę powodową. Rzeczywistym zamiarem Anny K. i Krzysztofa K., znanym stronie powodowej, było indosowanie weksła „bez kosztów” w tym sensie, że nie poniosą oni z tego tytułu żadnych konsekwencji finansowych.

Strona powodowa, skarżąc w całości wyrok Sądu Apelacyjnego, jako podstawy kasacyjne powołała naruszenie art. 5 i 6 k.c., art. 46 ustawy z dnia 28 kwietnia 1936 r. – Prawo wekslowe (Dz.U. Nr 37, poz. 282 – dalej: "Pr.weksl.") oraz art. 233 § 1 i art. 378 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 15 w związku z art. 103 Pr.weksl., w razie przeniesienia weksla własnego przez indos, indosant odpowiada w braku przeciwnego zastrzeżenia za zapłatę weksla. Odpowiedzialność ta jest przejawem gwarancyjnej funkcji indosu wekslowego. Artykuł 53 Pr.weksl., stosujący się na podstawie art. 103 Pr.weksl. także – jak zdecydowana większość przepisów normujących weksel trasowany – do weksla własnego, uzależnia odpowiedzialność gwarancyjną indosanta za zapłatę weksla własnego (zwrotne poszukiwanie wobec niego) od dwóch przesłanek: od przedstawienia weksla w terminie do zapłaty wystawcy, a jeżeli została zastrzeżona klauzula domicylu (art. 4 Pr.weksl.) – domicyliatowi, oraz od dokonania protestu w terminie z powodu niezapłacenia weksla.

Weksel własny płatny w oznaczonym dniu – tak jak weksel, którego dotyczy spór – powinien być przedstawiony do zapłaty w terminie określonym w art. 38 ust. 1 Pr.weksl., tj. w pierwszym dniu, w którym można wymagać zapłaty, lub w jednym z dwóch następnych dni roboczych. Przedstawienia do zapłaty może dokonać oczywiście nie tylko osobiście sam posiadacz, ale i jego pełnomocnik. Podobnie, przedstawienia do zapłaty można dokonać, gdy – jak w niniejszej sprawie – nie ma domicylu, nie tylko osobiście wystawcy, ale i jego pełnomocnikowi. Przedstawienie do zapłaty powinno nastąpić w miejscu płatności (art. 101 pkt 4 Pr.weksl.), w lokalu wskazanym w wekslu, a gdy lokalu w wekslu nie wskazano – w lokalu przedsiębiorstwa wystawcy, gdyby zaś nie można było znaleźć takiego lokalu – w mieszkaniu wystawcy (art. 87 ust. 1 Pr.weksl.). Przedstawienie wystawcy do zapłaty weksla własnego płatnego w oznaczonym dniu zakłada więc udanie się do miejscowości będącej miejscem płatności weksla, do lokalu właściwego w myśl art. 87 ust. 1 Pr.weksl., i okazanie weksla wystawcy lub jego pełnomocnikowi z wyraźnym lub dorozumianym żądaniem uiszczenia sumy wekslowej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 marca 2001 r., III CKN 322/00, OSNC 2001, nr 11, poz. 164). Gdy w lokalu właściwym w myśl art. 87 ust. 1 Pr.weksl. nie zastano wystawcy ani jego pełnomocnika albo gdy w ogóle nie udało się odnaleźć takiego lokalu w miejscu płatności weksla, omawianą przesłankę odpowiedzialności

gwarancyjnej indosanta za zapłatę weksla należy oczywiście uznać także za spełnioną (por. art. 86 ust. 1 pkt 2 i art. 87 ust. 2 Pr. weksl.).

Protest z powodu niezapłacenia przez wystawcę weksla własnego płatnego w oznaczonym dniu powinien być dokonany, zgodnie z art. 44 ust. 3 Pr. weksl., w jednym z dwóch dni roboczych następujących po pierwszym dniu, w którym można wymagać zapłaty (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2004 r., III CK 563/02, OSNC 2005, nr 5, poz. 88). Sposób dokonania protestu i jego treść normują przepisy art. 85 i nast. Pr. weksl.).

Ustawa dopuszcza jednak zamieszczenie w wekslu klauzuli zwalniającej posiadacza weksla od protestu z powodu niezapłacenia jako przesłanki odpowiedzialności gwarancyjnej indosanta. Artykuł 46 ust. 1 Pr. weksl. podaje przykładowe brzmienia takiej klauzuli: „bez kosztów” i „bez protestu”. Brzmienie najczęściej stosowanego w polskiej praktyce zastrzeżenia „bez protestu” wskazuje wprost na zwolnienie od protestu. Brzmienie natomiast zastrzeżenia „bez kosztów” czyni to pośrednio przez wskazanie na uwolnienie od ponoszenia określanych w obrocie wekslowym mianem kosztów opłat wiążących się ze sporządzeniem protestu. Klauzulę zwalniającą od protestu jako przesłanki zwrotnego poszukiwania może w myśl art. 46 ust. 1 Pr. weksl. zastrzec zarówno wystawca, jak i indosant, a także poręczyciel.

W praktyce regułą jest zamieszczanie takiej klauzuli przez wystawcę. Według art. 46 ust. 3 Pr. weksl., klauzula pochodząca od wystawcy jest skuteczna wobec wszystkich dłużników wekslowych, tzn., że posiadacz weksla własnego z taką klauzulą może bez potrzeby dokonania protestu dochodzić zapłaty od wszystkich dłużników zobowiązanych zwrotnie z powodu niezapłacenia w terminie weksla przez wystawcę, a z kolei dłużnik zobowiązany zwrotnie, który wykupił weksel, może domagać się zapłaty od swego poprzednika zobowiązanego zwrotnie. Jeżeli zaś posiadacz weksla mimo omawianej klauzuli dokona protestu, to sam poniesie koszty jego dokonania.

Klauzula pochodząca – tak jak w rozpoznawanej sprawie – od indosanta wywiera natomiast skutek tylko wobec tego indosanta, tzn. posiadacz weksla własnego tylko od niego bez potrzeby dokonania protestu może dochodzić zapłaty z powodu niezapłacenia w terminie weksla przez wystawcę. Jeżeli więc posiadacz chciałby dochodzić zwrotnego poszukiwania od innych jeszcze dłużników, musi dokonać protestu. W takiej zatem sytuacji zwolnienie od protestu pochodzące od

indosanta nie ma dla posiadacza weksla praktycznego znaczenia. Uwzględnia to ustawa, obciążając kosztami protestu dokonanego mimo klauzuli zwalniającej pochodzącej od indosanta wszystkich dłużników wekslowych. Warto także zwrócić uwagę na wyjątkowo niekorzystne położenie prawne indosanta, który zastrzegł klauzulę zwalniającą od protestu. Jeżeli mimo tej klauzuli posiadacz dokona protestu, koszty protestu obciążą także tego indosanta, co przekreśli cel klauzuli. Jeżeli zaś posiadacz nie dokona protestu, to indosant, który zastrzegł klauzulę i zapłacił sumę wekslową, nie ma możliwości domagania się zapłaty od poprzedzającego go dłużnika zobowiązanego zwrotnie, ponieważ przesłanką odpowiedzialności wekslowej tego dłużnika jest protest. Zrozumiałe więc, że w praktyce klauzule te są zupełną rzadkością.

Gdy weksel własny płatny w oznaczonym dniu nie zawiera klauzuli zwalniającej od protestu, dowodem spełnienia obu wskazanych wyżej przesłanek odpowiedzialności gwarancyjnej indosanta za zapłatę weksla i w ogóle zwrotnego poszukiwania jest dokument protestu z powodu niezapłacenia weksla. Terminy, w których należy dokonać protestu z powodu niezapłacenia weksla własnego płatnego w oznaczonym dniu, sposób jego dokonania i treść dokumentu protestu są w ustawie tak określone (zob. w szczególności art. 44 ust. 3, art. 86 i 91 w związku z art. 103 Pr.weksl.), że dokument protestu z powodu niezapłacenia weksla własnego płatnego w oznaczonym dniu stwierdza zarazem przedstawienie w terminie tego weksla wystawcy do zapłaty. Praktycznie rzecz biorąc, przesłanki odpowiedzialności gwarancyjnej indosanta sprowadzają się zatem we wskazanej sytuacji do dokonania protestu z powodu niezapłacenia weksla przez wystawcę. Do pozwu o zapłatę sumy wekslowej przez indosanta należy w takiej sytuacji, oprócz weksla, dołączyć dokument protestu (zob. art. 485 k.p.c. oraz uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 4 grudnia 1998 r., III CKN 60/98, OSNC 1999, nr 7-8, poz. 126).

Klauzula „bez protestu” lub „bez kosztów” albo inna jednoznaczna nie tylko zwalnia od protestu jako przesłanki odpowiedzialności gwarancyjnej indosanta za zapłatę weksla własnego płatnego w oznaczonym dniu (i w ogóle zwrotnego poszukiwania), ale również wprowadza zasadniczą zmianę w zakresie ciężaru dowodu pozostałej przesłanki wspomnianej odpowiedzialności – przedstawienia w terminie weksla do zapłaty wystawcy. Według art. 46 ust. 2 Pr.weksl., w razie zamieszczenia w wekslu klauzuli zwalniającej od protestu dowód niezachowania

terminu przedstawienia weksla ciąży na tym, kto się na tę okoliczność powołuje wobec posiadacza. Wynika stąd, że posiadacz weksla własnego płatnego w oznaczonym dniu, pozywając indosanta tytułem zwrotnego poszukiwania, nie musi dowodzić jako przesłanki jego odpowiedzialności przedstawienia weksla do zapłaty wystawcy w terminie określonym w art. 38 ust. 1 Pr.weksl. To pozwany dla uwolnienia się od tej odpowiedzialności powinien dowieść, że nie nastąpiło w tym terminie przedstawienie weksla do zapłaty wystawcy (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 marca 1963 r., 1 CR 200/62, OSNCP 1964, nr 2, poz. 40). Dowód ten, jak wszelkie dowody tzw. faktów negatywnych, należy do bardzo trudnych. W istocie można dowodzić tylko określone okoliczności pozytywne, uzasadniające wniosek, że nie nastąpiła doniosła prawnie okoliczność negatywna.

W sprawie w związku z zarzutem pozwanych, że "P.G.W." nie przedstawiła weksla do zapłaty wystawcy, czyli Agnieszce K., w terminie określonym w art. 38 ust. 1 Pr.weksl., słuchany był Jerzy H., prezes zarządu "P.G.W.". Ponadto pod kątem tego zarzutu rozpatrywane były wezwania z dnia 15 sierpnia 2002 r. do zapłaty sumy wekslowej w terminie trzech dni skierowane przez stronę powodową do Agnieszki K. i Marka K. oraz pocztowe dowody nadania tych wezwań noszące datę 14 sierpnia 2002 r. Przyjęcie przez Sąd Apelacyjny, że Jerzy H. – inaczej niż twierdzi on sam – nie przybył w dniu 14 sierpnia 2002 r. pod mieszkanie Agnieszki K., na tej podstawie, iż jeżeliby się tam wtedy rzeczywiście udał, to nie wysyłano by w tym dniu wezwań do Agnieszki K. i Marka K., nie wykraczało poza wynikającą z art. 233 § 1 k.p.c. granicę swobodnej oceny dowodów ani nie naruszało art. 231 k.p.c. (...) Podobnie, nie naruszała art. 233 § 1 k.p.c. wspierająca powyższy wniosek ocena oparta na tym, że Jerzy H. nie był w stanie podać bliższych okoliczności związanych z wskazywaną próbą przedstawienia weksla Agnieszce K. w dniu 14 sierpnia 2002 r.

W świetle powyższych uwag nie mogą być uznane za uzasadnione także podniesione w skardze kasacyjnej zarzuty naruszenia art. 6 k.c., art. 46 Pr.weksl. i art. 378 k.p.c.

Jak wyjaśniono, dla rozkładu ciężaru dowodu co do przedstawienia w terminie do zapłaty weksla własnego płatnego w oznaczonym dniu, z klauzulą zwalniającą od protestu, znaczenie ma nie art. 6 k.c., lecz art. 46 ust. 2 Pr.weksl.

Pomijając niektóre nietrafne objaśnienia Sądu Apelacyjny co do rozkładu ciężaru tego dowodu, należy w świetle poczynionych wyżej uwag przyjąć, że Sąd

ten w ostatecznym rezultacie zgodnie z art. 46 ust. 2 Pr.wexsl. uznał za udowodnione niezachowanie przez stronę powodową określonego w art. 38 ust. 1 Pr.wexsl. terminu przedstawienia weksla do zapłaty. Przewidziany w art. 46 ust. 2 Pr.wexsl. rozkład ciężaru dowodu wywiera oczywiście wpływ na to, kto powinien inicjować dowody co do niezachowania terminu przedstawienia weksla do zapłaty. Dowody te powinna zgłaszać osoba obarczona przez art. 46 ust. 2 Pr.wexsl. ciężarem dowodu. Zasadnicze znaczenie przyjętego w art. 46 ust. 2 Pr.wexsl. rozkładu ciężaru dowodu polega jednak na tym, że nakazuje on uznać odpowiedzialność wekslową obarczonej nim osoby, jeżeli zebrany w sprawie materiał dowodowy nie daje podstaw do ustalenia, iż posiadacz nie zachował terminu przedstawienia weksla do zapłaty. Rozstrzygając o tym, czy posiadacz zachował termin przedstawienia weksla do zapłaty, należy zatem mieć na względzie nie tylko dowody przeprowadzone z inicjatywy osoby, od której posiadacz dochodzi poszukiwania zwrotnego, ale cały materiał dowodowy zebrany w sprawie. Przyjęcie przez Sąd Apelacyjny na podstawie całego zebranego w sprawie materiału dowodowego ocenionego w sposób nienaruszający art. 233 § 1 k.p.c., że strona powodowa nie zachowała określonego w art. 38 ust. 1 Pr.wexsl. terminu przedstawienia weksla do zapłaty, musi być zatem uznane za pozostające w zgodzie z art. 46 ust. 2 Pr.wexsl.

Wobec prawidłowego ustalenia przez Sąd Apelacyjny, że strona powodowa nie zachowała określonego w art. 38 ust. 1 Pr.wexsl. terminu przedstawienia weksla do zapłaty, twierdzenia skargi kasacyjnej o naruszeniu art. 378 §1 k.p.c. przez nieodniesienie się Sądu Apelacyjnego do podniesionego w apelacji zarzutu błędnej wykładni art. 38 ust. 1 Pr.wexsl. są bezprzedmiotowe.

Już to, że strona powodowa nie przedstawiła w terminie weksla do zapłaty Agnieszce K., uzasadniało zatem w świetle art. 53 w związku z art. 103 Pr.wexsl. oddalenie powództwa wobec Anny K. i Krzysztofa K. Należy się jednak zgodzić z Sądem Apelacyjnym, że nawet gdyby strona powodowa przedstawiła w terminie weksel do zapłaty, powództwo wobec Anny K. i Krzysztofa K. powinno zostać oddalone na podstawie art. 5 k.c.

Według dominującego w orzecznictwie oraz piśmiennictwie poglądu, w procesie wykładni zmierzającym do ustalenia zobowiązania wekslowego w zasadzie nie można ze względu na funkcje weksla, jego przeznaczenie do obiegu, uwzględnić okoliczności nieznajdujących wyrazu w wekslu, lecz należy ograniczyć

się do tekstu weksla, a zawartym w nim zwrotom należy przypisywać takie znaczenie, jakie mają one dla typowego, przeciętnego uczestnika obrotu wekslowego – w szczególności odpowiadające przyjętym w obrocie wekslowym zwyczajom – lub jakie nadają im zawarte w ustawie reguły interpretacyjne (uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 29 czerwca 1995 r., III CZP 66/95, OSNC 1995, nr 12, poz. 168 oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 września 2001 r., II CKN 271/99, OSNC 2002, nr 6, poz. 76). Zgodnie z tym poglądem, użyta przez Annę K. i Krzysztofa K. w tekście indosu klauzula „bez kosztów” powinna być zatem rozumiana w sposób przewidziany w art.46 Pr. weksl. jako zwolnienie od protestu z określonymi tak skutkami. Odrzucić natomiast należy to, znane także stronie powodowej, znaczenie, które jej przypisywali – według ustaleń Sądu – Anna K. i Krzysztof K.

Powyższy pogląd, jak się powszechnie przyjmuje, nie wyklucza uwzględnienia okoliczności nie znajdujących wyrazu w wekslu przy ocenie stosunku, którego one dotyczą. Otwartą kwestią jest jedynie sposób uwzględnienia wspomnianych okoliczności (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2004 r., III CK 563/02). W sytuacji, w której strona dochodząc roszczenia wekslowego powołuje się na sens wyrażonego w wekslu oświadczenia woli ustalony zgodnie z regułami interpretacyjnymi miarodajnymi przy wykładni tekstu weksla, mimo że wie, iż kontrahent rozumiał to oświadczenie inaczej – w sposób nie uzasadniający dochodzonego roszczenia, mogą być podstawy do uznania postępowania tej strony za nadużycie prawa (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 czerwca 2001 r., II CKN 604/00, OSNC 2002, nr 3, poz. 32). W szczególności są do tego podstawy, gdy strona ta – tak jak w rozpoznawanej sprawie – sama przyczyniła się do odmiennego rozumienia oświadczenia woli przez kontrahenta; nie tylko na skutek udzielonych mu informacji, ale i w wyniku posłużenia się rzadko stosowaną w praktyce klauzulą „bez kosztów”, swym brzmieniem nienawiązującą, inaczej niż najczęściej stosowana w praktyce klauzula „bez protestu”, wprost do zwolnienia od protestu, a mogącą sugerować laikowi takie znaczenie, jakie wiązali z nią Anna i Krzysztof K. Chodziło tu przy tym o niemal zupełnie nie spotykane w praktyce użycie tej klauzuli w ramach indosu. W tych okolicznościach dochodzenie roszczenia wekslowego musi być uznane za zmierzające do uzyskania korzyści majątkowych w sposób niezgodny z zasadami współżycia społecznego. (...)

Z przedstawionych przyczyn Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji (art. 393¹² k.p.c.).